

Медіаосвітня складова Державного стандарту базової середньої освіти. Мовно-літературна освітня галузь

Державний стандарт базової середньої освіти розроблений з урахуванням компетентнісного потенціалу кожної освітньої галузі та безперечно містить медіаосвітню складову. Він логічно продовжує цю складову Державного стандарту початкової освіти, що дозволяє говорити про наступність змісту цих документів, зорієнтованих на поступову реалізацію завдань Нової української школи.

Наскрізними вміннями в усіх ключових компетентностях є вміння «розуміти інформацію, записану (передану) різним способом або відтворену технічними пристроями», «вміння виявляти припущення та інформацію, надану в тексті в неявному вигляді, доводити надійність аргументів, підкріплюючи власні висновки фактами з тексту та неявними доказами, висловлювати ідеї, пов'язані з новим розумінням тексту після його аналізу та добору контраргументів», що свідчатиме про формування в здобувачів освіти критичного мислення.

Однією з освітніх галузей Державного стандарту базової середньої освіти є «мовно-літературна (українська мова, мови відповідних корінних народів і національних меншин; літератури; українська мова та література для корінних народів і національних меншин (для мов Європейського союзу та кримськотатарської мови), іншомовна освіта)».

Метою вивчення перелічених вище дисциплін є формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися українською мовою, мовами відповідних корінних народів і національних меншин для духовного, культурного і національного самовираження, користуватися ними в особистому і суспільному житті, міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей.

У вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів з мовно-літературної освітньої галузі (додатки 1 – 3) значне місце посідають характеристики медіакомпетенцій, які формуються і поступово розвиваються під час реалізації цієї галузі у здобувачів освіти.

Вони спрямовані на формування вмінь *сприймати* (розпізнає типові невербальні засоби, які вказують на наявність прихованого змісту повідомлення [6 МОВ 1.1]; слухає інформацію з кількох джерел відповідного обсягу на відому й нову тематику, озвучену у вільному темпі; розпізнає прихований зміст повідомлення, виражений невербально [9 МОВ 1.1]), *перетворювати її в різні форми повідомлень* (з допомогою або самостійно добирає графічні засоби передавання інформації, створюючи типові схеми, таблиці, комікси [6 МОВ 1.2]; самостійно добирає графічні засоби передавання інформації, за потреби вносячи відповідні зміни [9 МОВ 1.2]), *виокремлювати* (виокремлює відповідно до поставленого завдання або самостійно визначених цілей інформацію з одного чи кількох джерел (зокрема медіа) для створення власного висловлення; визначає окремі деталі [6 МОВ 1.3] або з недостатньо структурованих повідомлень [9 МОВ 1.3], що сприяють або заважають комунікації; розуміє чітко сформульовані аргументи в повідомленні [6 МОВ 1.3] або розуміє складну аргументацію в доповіді/ лекції [9 МОВ 1.3]), *аналізувати та інтерпретувати усну інформацію* (визначає основну тему й окремі мікротеми, ідею, важливі деталі повідомлення, ознаки неповноти інформації; урахує інші думки, виявляючи в них спільне й відмінне; встановлює зв'язок між змістовими частинами повідомлення, якщо такий зв'язок очевидний [6 МОВ 1.4] або встановлює зв'язок між фрагментами частково неповної й неструктурованої інформації, вираженої різними способами або наданої з одного чи кількох джерел [9 МОВ 1.4]; коментує зміст і називає характерні особливості форми повідомлення, у загальних рисах пояснюючи їх взаємозалежність; визначає і формулює мету повідомлення; пов'язує, зіставляє почуте із власними спостереженнями, життєвим досвідом; визначає окремі факти і судження; зіставляє зміст почутого з інформацією, наданою невербально [6 МОВ 1.4]; проектує почуте на власний та суспільно-історичний досвід; розрізняє основні факти і судження; розуміє підтекст у повідомленні, зокрема виражений невербально [9 МОВ 1.4]), *оцінювати* (висловлює своє ставлення до змісту повідомлення (зокрема до

достовірності, новизни наявної в ньому інформації, з погляду відповідності власним уподобанням і поглядам) або частково неповної та неструктурованої, з одного чи кількох джерел, визначаючи її достовірність, новизну, несуперечливість, відповідність своїм переконанням, поглядам [9 МОВ 1.5]; обґрунтовує свою позицію щодо почутого повідомлення, покликаючись на його зміст, власний досвід і відомі авторитетні джерела; визначає окремі сильні та слабкі позиції співрозмовника з огляду на мету комунікації та склад аудиторії [6 МОВ 1.5]; обґрунтовує свою позицію щодо почутого повідомлення з увагою до окремих деталей, покликаючись на його зміст, власний досвід та окремі джерела (які вважає авторитетними) [9 МОВ 1.5]), *висловлювати і захищати власні погляди, ідеї, переконання* (здійснює конструктивну комунікацію, зважаючи на можливість неповноти або суперечливості інформації, враховуючи інші думки; дотримується основних вимог до структурування логіки викладу, базових принципів етики спілкування, норм літературної мови [6 МОВ 1.6]; здійснює конструктивну комунікацію, зважаючи на можливість неповноти або суперечливості інформації, враховуючи інші думки, розрізняючи окремі елементи маніпуляції та пропаганди, демонструючи готовність до зміни позиції за умови отримання достатньої аргументації 9 МОВ 1.6)), що відбивають взаємодію з іншими особами усно, сприйняття і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях.

Для мовно-літературної галузі зазначено також, що у здобувача/здобувачки освіти під час *сприйняття, аналізу, інтерпретації, критичного оцінювання інформації в текстах різних видів, медіатекстах та використання її для збагачення свого досвіду* вдосконалюються такі вміння: *сприймає текст* (розпізнає основні складники джерела інформації (друкованого чи цифрового), пояснює їх функції й використовує відповідно до потреб; розпізнає основні виражальні засоби; відповідно до мети застосовує основні види читання текстів/медіатекстів певного стилю і жанру відповідного обсягу на відому й частково нову тематику; знаходить явну чи приховану інформацію з одного чи кількох джерел відповідно до поставленого завдання [6 МОВ 2.1]; ефективно використовує складники джерела інформації (друкованого чи цифрового) відповідно до мети читання; застосовує різні види критичного читання текстів/ медіатекстів на відому та нову тематику, в тому числі фрагментарних і неструктурованих; знаходить явну чи приховану інформацію з одного чи кількох джерел відповідно до власних потреб, долаючи ймовірні труднощі, які об'єктивно заважають читанню [9 МОВ 2.1]), *аналізує та інтерпретує текст* (розрізняє очевидну й виражену опосередковано інформацію, розрізняє факти і судження в тексті/ медіатексті; визначає тему та мікротему, основну думку тексту /медіатексту; інтегрує інформацію, надану в різний спосіб (текстову, графічну, числову тощо) в межах одного або кількох текстів/ медіатекстів; робить висновки на основі одного або кількох текстів/ медіатекстів; характеризує деякі особливості структури та мовного оформлення типових текстів/ медіатекстів, що належать до різних стилів і жанрів [6 МОВ 2.2]; добирає аргументи для спростування чи підтвердження інформації; розрізняє об'єктивні факти і суб'єктивні судження в тексті/медіатексті; визначає взаємозв'язок між темою, мікротемами та основною думкою тексту/медіатексту; порівнює тексти подібної тематики; інтегрує інформацію, надану в різний спосіб (текстову, графічну, числову тощо) в межах одного або кількох текстів/медіатекстів (в тому числі й у гіпертекстах в цифровому середовищі), включаючи її в контекст особистого та суспільного досвіду; робить висновки на основі самостійно обраних, в тому числі фрагментарних і неструктурованих текстів/ медіатекстів [9 МОВ 2.2]), *оцінює текст* (висловлює та обґрунтовує [6 МОВ 2.4] або аргументовано висловлює [9 МОВ 2.4] власне ставлення до наданої в тексті/медіатексті інформації, спираючись на текст/медіатекст, спираючись на текст/медіатекст [6 МОВ 2.4] та інші джерела [9 МОВ 2.4]; визначає надійність і достовірність інформації, наводячи окремі докази з тексту і власного досвіду, зважаючи на думки інших [6 МОВ 2.4] або визначає актуальність і несуперечливість інформації на основі власного досвіду, критично сприймаючи думки інших [9 МОВ 2.4]; висловлює свою думку про окремі особливості структури та мовного оформлення тексту щодо їхньої ролі у вираженні змісту тексту/медіатексту [6 МОВ 2.4]; висловлює судження про роль і місце тексту/ медіатексту в культурно-історичному контексті; виявляє в

тексті/медіатексті ознаки маніпулятивного впливу; співвідносить зміст і мовне оформлення власного тексту з текстами інших з метою його вдосконалення [9 МОВ 2.4]), *обирає тексти для читання* (добирає з поданого переліку і використовує потрібні джерела, які вважає надійними [6 МОВ 2.5]; укладає перелік потрібних джерел і використовує їх, зважаючи на актуальність і достовірність інформації; самостійно визначає критерії добору і способи пошуку інформації [9 МОВ 2.5]), що є виявом сформованості критичного мислення та китичного сприйняття інформації; *перетворює текстову інформацію* (перетворює тексти/медіатексти словесно (переказ, конспект тощо) [6 МОВ 2.6] або узагальнюючи, доповнюючи, скорочуючи інформацію (реферат, тези тощо) [9 МОВ 2.6], графічно (схема, таблиця [6 МОВ 2.6] або діаграма, модель [9 МОВ 2.6] тощо); трансформує графічну інформацію на основі одного джерела [6 МОВ 2.6] або на основі кількох джерел [9 МОВ 2.6] в текстову), *читає творчо* (експериментує з текстом/медіатекстом за аналогією, за потреби звертаючись за допомогою до інших (змінює персонажів, переказує текст/медіатекст з позиції іншого оповідача) [6 МОВ 2.7] або самостійно за визначеним напрямом (переказує текст в іншому культурно-історичному контексті, створює фанфіки, буктрейлери тощо) [9 МОВ 2.7]; створює елементи власного медіатексту на основі прочитаного (кадри фільму, сцени вистави, блог тощо); вибирає з-поміж відомих йому окремі способи використання сприйнятого тексту/медіатексту [6 МОВ 2.7]; самостійно добирає і використовує деякі способи творчого експериментування з текстом/ медіатекстом, зважаючи на власні потреби та мету та усвідомлюючи творчі ризики; створює типові дописи/ медіатексти (зокрема використовуючи гіпертекстові покликання; в цифровому середовищі для обговорення особистісних і певних соціально значущих питань [9 МОВ 2.7]), що є виявом творчого компоненту медіакомпетентності.

Прописано також, що здобувач/здобувачка освіти висловлює думки, почуття та ставлення, взаємодіє з іншими особами письмово та в режимі реального часу, дотримується норм літературної мови, що виявляється у: *взаємодії в режимі реального часу* (створення невеликих типових повідомлень/медіатекстів у захищених цифрових сервісах і соцмережах щодо проблем, пов'язаних з особистим досвідом та освітньою діяльністю; участь в онлайн-взаємодії (зокрема під час роботи над проектом) з кількома учасниками для виконання простих завдань [6 МОВ 3.2] або виконуючи різні ролі в невеликих групах і використовуючи типові стратегії співпраці в різних ситуаціях [9 МОВ 3.2]; участь в онлайн-дискусіях із розпізнанням розбіжностей у думках й толерантним обстоюванням власної позиції [6 МОВ 3.2] або виступає в ролі її організатора та модератора [9 МОВ 3.2], дотримуючись базових норм етикету; дотримання основ безпечної поведінки в цифровому просторі та основних засад академічної доброчесності [6 МОВ 3.2], зважаючи на міжкультурне розмаїття, розпізнає деякі прояви маніпулятивних впливів у цифровому просторі та уникає їх [9 МОВ 3.2]), що характеризують фактично всі вміння і ставлення інформаційно-комунікаційної компетентності та також спрямовані на формування й розвиток медіаграмотної особистості.

Здобувач/здобувачка освіти в межах дослідження індивідуального мовлення для власної мовної творчості, спостереження за мовними явищами, їх аналізом набуває низку загальних результатів навчання, що характеризують медіаграмотну особистість і є виявом дослідницької компетентності: *досліджує мовні явища* (спостерігає за окремими мовними явищами в мовленні [6 УМД 4.1]; виявляє системність мовних явищ; пояснює прості речення з урахуванням контексту, їх граматичної форми та ролі в реченні; пояснює причини окремих мовних явищ у мовленні [9 УМД 4.1]), *використовує знання з мови в мовленнєвій творчості* (створює прості відгуки на твори мистецтва, описи за картиною, розповідає про власні враження від певних фактів, подій, творчо використовуючи мовні засоби, обираючи з-поміж запропонованих варіантів нестандартні рішення; створює постери, відео тощо на мовні теми з метою самовираження [6 УМД 4.2]; імпровізує з текстом, стилізує, діючи без настанови на кінцевий результат; досліджує власне мовлення, аналізує основні риси авторського стилю тексту/медіатексту; створює і доцільно використовує індивідуальні та групові проекти для створення текстів/медіатекстів різних типів, стилів і жанрів [9 УМД 4.1]).

У мовно-літературній галузі Державного стандарту базової середньої освіти відображено показники сформованості медіаграмотності відповідно до віку здобувачів освіти, яка є результатом медіаосвіти, що, як зазначено в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні, має бути спрямована саме «на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій». При цьому для 5 – 6 класу передбачена як самостійна робота з аналізу, оцінювання інформації та медіатекстів, їх створення, так і діяльність з допомогою вчителя, а у 7 – 9 класах така діяльність уже набуває тільки самостійної форми.

Отже, вільне володіння державною мовою передбачає *вміння* – шукати інформацію та використовувати різні види джерел, усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко й аргументовано пояснювати факти відповідно до контексту, *ставлення* – критичне сприймання інформації різного характеру, а здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами базується на сформованості вміння «створювати інформаційні продукти», що свідчить про останній етап становлення медіаграмотної особистості.

Математична компетентність «Мовно-літературної освітньої галузі» підтверджує вміння «перетворювати джерельну інформацію з однієї форми в іншу (текст, графік, таблиця, схема тощо) та використовувати її у поясненнях», що є необхідним у роботі з інфографікою (аналізом вже готової та виготовленням нової).

Як бачимо, на формування й розвиток медіаграмотної особистості спрямовані фактично всі вміння і ставлення інформаційно-комунікаційної компетентності, а саме: уміння «використовувати цифрові технології для пошуку потрібної історичної та соціальної інформації, її добору, перевірки, впорядкування і поширення; критично оцінювати, виявляти маніпуляції історичною та актуальною для суспільства інформацією у процесі аналізу електронних медіа; дотримуватися авторського права та етичних норм у роботі з інформацією та під час онлайн-спілкування; створювати вербальні і візуальні тексти (графіки, діаграми, фільми), мультимедійні презентації відповідного змісту та поширювати їх» та ставлення: «критичне ставлення до інформації з різних джерел; дотримання етичних норм у роботі із соціальною інформацією, під час спілкування в електронних соціальних мережах; відповідальне використання засобів масової інформації; пошанування авторського права».

У цілому можна дійти висновку, що мовно-літературна освітня галузь Державного стандарту базової середньої освіти містить велику кількість компонентів, що свідчать на користь медіаосвіти, бо в сучасному інформаційному світі формування медіаграмотного/ої учня/учениці стає пріоритетним завданням для освіти в цілому і зокрема для вчителів філологічних дисциплін. Вважаємо за необхідне, щоб медіаосвітній контент цього Державного стандарту став основою для розроблення типових та інших освітніх програм для 5-9 класів, адже чинні програми з філологічних дисциплін не передбачають набуття учнями медіакомпетентності, хоча десятирічний досвід упровадження медіаосвіти в Україні засвідчує її своєчасність і актуальність.

Дегтярьова Галина, завідувачка кафедри методики навчання мов і літератури КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», доктор педагогічних наук, випускниця 1-ї Літньої школи медіаосвіти АУП, регіональний координатор впровадження медіаосвіти в навчальні заклади Харківської області,